

TURAN, Maşallah (2018), “İslam’da İrtidat Sorunu ve Yol Açabileceği Psiko-Sosyal Problemler (Takiyye-Nifak Örneği)”, *Kadim Akademi SBD*, C. 2, S. 1, s. 1-11.

İSLAM’DA İRTİDAT SORUNU VE YOL AÇABİLECEĞİ PSİKO-SOSYAL PROBLEMLER (TAKİYYE-NİFAK ÖRNEĞİ)

THE ISSUE OF APOSTASY IN ISLAM AND THE PSYCHOSOCIAL PROBLEMS WHICH APOSTASY MAY CAUSE (TAKIYYA “HIDDING”- NIFAK “DUPLICITY” EXAMPLE)

Maşallah TURAN*

1

Öz

Her toplumda olduğu gibi İslam toplumunda da, bireysel özgürlüklerle beraber toplumun manevî değerleri ve dinî inançları önemsenmiş, buna karşı meydana gelebilecek açıktan saygısızlık ve saldırganlık, önleme yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda, nesilleri inkârcılığın olumsuz etkilerinden koruma amacıyla, dinden dönüp irtidat eden yani İslam’ı bırakıp dinini değiştiren veya İslam’dan sonra dinsizliği tercih eden kimselerin cezazsız bırakılmaması gerektiği belirtilmiş, ceza olarak da ölüm cezası gündeme getirilmiştir. Durum böyle olunca, irtidat olayının çok yönlü bir tarzda ele alınması, meselenin günümüz şartları bağlamında güncellenmesi bir ihtiyaç halini almıştır.

Anahtar Kelimeler: İrtidat, mürted, hürriyet, takiyye, nifak.

Abstract

In the Islamic society like that in every society, was the importance of spiritual values and religious beliefs in society with individual freedom, It has been asked to prevent the openly disrespect and aggression against it. In this context, in order to prevent the generations from the negative effects of disbelief, the one who turned from Islam or preferred atheism after Islam, stated that should not be left unpunished. The death recompense as a punishment were raised. As such, It has become a necessity that the apostasy event to be addressed in a multifaceted way and updating the issue in context of the present conditions.

Key Words: Apostasy, apostate, freedom, takiyya (hiding), nifak (duplicity).

* Dr. Öğr. Üyesi., Mardin Artuklu Üniversitesi İslami Bilimler Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, masallahturan25@gmail.com

GİRİŞ

İslâm fıkıh geleneğinde, toplumun ortak manevi değerlerine ve dinî inançlarına karşı alenî saygısızlık ve saldırganlığı önleme, toplumda inananlar açısından gerekli olan huzur ve sükûnu güvence altına alma, nesilleri inkârcılığın olumsuz etkilerinden koruma gibi gayelere yönelik bir tedbir olarak, irtidat eden kimselerin cezalandırılması gerektiği dile getirilmiş, bu hususta genel anlamda müsamaha ve esnekliğe pek yer bırakılmamıştır. Bu nedenle irtidat olayının günümüz şartları bağlamında, değişik açılardan ele alınıp değerlendirilmesi bir gereklilik halini almıştır. Konu hakkında farklı çalışmalar yapılmıştır (Örnek olmak üzere bk., Dalgın, 1998, I: 172-189; Karadavi, 2005, V: 259-273; Okur, 2002/1, I: 344-364; Erdoğan, 2007, 4: 98-104; Şahinalp, 2013, IV: 101-125; Dalgın, 2014, 21: 102-106). Ancak içinde bulunduğumuz vasat itibarıyla, gerek irtidat cezası verilirken cezalandırmanın temel mantığını kavramamızı sağlayacak olan “hükümün illeti/asıl gerekçesi” ve bunun yorumlanmasına dönük vurguların zayıf kalması, gerekse de yapılan çalışmalarda kayıtsız-şartsız ceza verilmesi durumunda bireysel özgürlüğün zarar göreceği vurgusu dışında ortaya çıkabilecek olan psiko-sosyal problemlere kimi zaman işaret edilse de, (“İrtidatını açıklayıp propagandasını yapan bir kimsenin cezasının ihmal edilmesi, toplumun tamamını tehdit altında bırakır ve sonucunu ancak Allah'ın bilebileceği bir fitnenin doğmasına yol açar.” Şahinalp, 2013, IV: 118), kanaatimizce yeterince değinilmemiş olması meseleyi yeniden ele alıp incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Başka bir ifadeyle, cezanın uygulanmaması durumunda doğabilecek olan sıkıntılar hep öncelenmiş, halbuki beri tarafta böyle bir cezanın kayıtsız-şartsız bir şekilde uygulanması durumunda, toplumda ortaya çıkabilecek olan psiko-sosyal sıkıntılar çoğunlukla ıskalanmış veya sınırlı bir şekilde ele alınmıştır. Bizce meselenin bu ikinci yönünün de açıkyüreklilikle işlenmesi, konuyu daha itidalli bir düzlemde algılamamıza ciddi katkılar sunacaktır. Zira psiko-sosyal özellikler taşıyan bir meseleyi sadece bir yönüyle veya sınırlı bir iki özelliğiyle ortaya koyup, meselenin öbür unsurlarını büyük oranda ihmal etmek veya görmezlikten gelmek, bununla beraber bir denge beklentisi içine girmek gerçekçi değildir. (İki taraflı değerlendirmeye bir örnek olmak üzere bk., Şahinalp, 2013, IV: 115-121). Bu noktadan sonra, dengeli bir bakış açısına sahip olmayı kolaylaştırmak adına irtidatın tanımı, cezası, cezanın asli gerekçesi, Kur'an-Sünnet bağlamında irtidat olgusunun tahlili ve bu cezanın koşulsuz bir şekilde uygulanmaya gidilmesi durumunda doğurabileceği psiko-sosyal sıkıntıları ele alalım.

1. “İrtidat” Kavramının Tanımı

“Riddet” de denilen “irtidatın” sözlük anlamı; bir şeyden başka bir şeye dönmek demektir. Buna göre mürted (irtidat eden), İslam dininden küfre, inkara dönen kişi demektir. (Zuhayli, 1991-1992, VII: 462-463; Karaman vd. 2006: 321). İrtidatın gerçekleşmesi için gereken akıl-baliğ olmak gibi şartlar da göz önünde bulundurulmak suretiyle irtidat ve mürted terimleri şu şekilde tanımlanmıştır: “Akıllı, bülüğa ermiş müslüman erkek veya kadının, zorlama olmaksızın, İslam Dininde zorunlu olarak inanılması gereken temel şeyleri tamamen veya kısmen inkar etmesine irtidat, bunu yapana mürted denir. (Zuhayli, 1991-1992, VII: 463-465).

2. İrtidat Eden Kimsenin Cezası

“Alimler arasındaki yaygın kanaate göre, İslam dininden çıkan mürted, tövbe ederek geri dönmezse öldürülür. (Örneğin İmam Şafii, “Risâle” isimli eserinde,

tafsilata girmeden İslam'dan dönen mürtedin öldürüleceğini ve bu hükmün sabit olan bir ilme dayandığını ifade etmektedir. Bk., Şafii, tsz.: 480; Ayrıca konu hakkında bk., Derveze, 1966, II: 373-374). İrtidat eden erkeğin öldürülmesi lazım geldiği hakkında ilim ehlinin icma ettiği söylenmiştir. Hanefiler hariç, cumhura göre irtidat eden kadın da öldürülür. Hanefilere göre ise, irtidat eden kadın öldürülmez, ancak İslam'a dönmesi için zorlanır. Zorlamak da, İslam'a dönünceye ya da ölünceye dek hapsedilmesi şeklinde olur. Öldürülmeme nedeni de şudur: Öldürülme, küfür sebebiyle değil, savaşın şerrini önlemek için caiz kılınmıştır. Kafir olmanın cezası, Allah katında, öldürmekten daha fazladır. O yüzden öldürme cezası, savaşa fiilen katılana mahsus sayılır ki o da kadın değil erkektir. Çünkü kadın, sadece niyeti sebebiyle savaşı kabul edilemez." (Zuhayli, 1991-1992, VII: 465).

3. Cezanın İlleti / Asli Gereğesi ve Eleştirisi

Mürtedin öldürülme gerekçesi olarak, genelde İslam toplumuna savaş açması, toplumu ifsad etmesi, parçalaması ve maddi-manevi huzursuzluğa sebep olması gösterilmektedir (Hanefilerin görüşleri ve değerlendirmesi için bk., Şahinalp, 2013, IV: 108-109).

Söz gelimi; İmam Ebû Yûsuf, 3 gün süreyle tövbe teklif edilmesi taraftarı olmakla birlikte, erkek mürtedin öldürüleceği görüşündedir. Ancak kadın mürtedin, erkek mürteden farklı mütalaa edilmesi gerektiğini söyler. Ebû Yûsuf bu konuda Ebû Hanîfe'nin, Âsım b. Ebî Rezîn vasıtasıyla İbn-i Abbas'tan naklettiği rivayete dayanır. Rivayette kadın mürtedlerin öldürülmeyeceğinden bahsedilir (Bk., Ebû Yûsuf, 1382: 180-181). İrtidat eden kadının Hanefiler nezdindeki öldürülmeme gerekçesi, daha önce geçtiği üzere, kadının savaşa fiilen katılmaması, potansiyel savaşı olmamasıdır. Mevdûdî'nin konu hakkındaki değerlendirmesi şu şekildedir:

"İslam'ın mürtedlerle ilgili hükmünün gayesi, onları İslam üzere kalmaya zorlamak değildir. Bundan maksat, devletin esas olan İslam toplumunu parçalanma ve çözüntülerden (disintegration) korumaktır. İslam Şeriatı, İslam Devleti hudutları içerisinde yaşayan bir müslümanın İslam'ı bırakmasına müsaade etmediği gibi, aynı şekilde İslam Devleti sınırları içerisinde yaşayan bir gayr-ı müslim zımminin devlete karşı gelmesine ve onun hükümranlığını kabulden kaçınmasına da müsaade etmez. Bildiğim kadarıyla, yeryüzünde hiçbir devlet kendisine vücut veren ana unsurların ve temel değerlerin çözülme ve parçalanmasına müsaade etmez! Bu konuda İslam'a girmemiş olanlarla, girdikten sonra çıkanları diğer ilim erbabı da ayrı mütalaa ediyorlar. Dünyada bu iki zümreye de aynı gözle bakacak ve her ikisine de aynı muameleyi yapacak hiçbir kimse olmasa gerek! Mesela, Amerikan vatandaşlığına veya İngiliz milliyetine girmemiş bir kimseyle, bu vatandaşlık ve milliyeti kabul ettikten sonra terk eden bir kimse aynı mı görülür? Yine Amerika Birleşik Devletleri'ne henüz katılmamış bir eyaletle, Amerika'dan kopmuş ve ayrılmış bir eyalet bir tutularak her ikisine de aynı muamele yapılır mı?" (Mevdûdî, 1993: 228-229)."

Mevdudî'nin yaptığı değerlendirmede, devletlerin kendilerine vücut veren ana unsurların ve temel değerlerin çözülmesine ve parçalanmasına müsaade etmedikleri tarzındaki tespiti gibi isabetli yönler olmakla birlikte, genel manada toplumların özelde ise İslam toplumunun birlik ve bütünlüğünü, dinden dönmek isteyen fertlerin

bu isteklerine karşı çıkmakla koruduğunu söylemek tartışmaya açık bir meseledir. Çünkü, parçalanma ve çözülme sırf bu gibi kimseler yüzünden olacaksa, o taktirde birlik ve bütünlük “birbirlerine kenetlenmiş bir bina gibi” (“Şüphesiz ki Allah, kendi yolunda, sanki birbirlerine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.” Saff, 61/4) olma özelliğinden yoksun, içi boş bir görüntü arz eder. Hem de bu gibi kimseleri, dinde kalmaya zorlamak, birliği daha da bozabilir. Zira tövbe etmediği taktirde öldürüleceğini bilen bir kimse, kendi canını kurtarmak için belki de yalan söyleyerek durumu kurtaracak bir tövbede bulunacak, İslam düşmanlığını gizlice devam ettirecektir. Gizli ve sinsi küfrün ise aleni-açık küfürden topluma daha zararlı olacağı bilinen bir gerçektir. Bu tarz gerçek kişiliğini gizlemeye zorlanmış bireyler zorla İslam bünyesinde kalmaya itilirlirse, gizliden gizliye topluma zarar verme ihtimalleri daha yüksektir. Yakın dönem alimlerimizden Saîd Nursî, “Mektubat” isimli eserinde, mürtedin öldürülme gerekçesini şu şekilde izah etmektedir:

“Bir müslüman, İslamiyetten çıksa ve dinini terk etse, daha hiçbir peygamberi kabul edemez. Belki Cenab-ı Hakkı dahi ikrar edemez ve belki hiçbir mukaddes şeyi tanımaz; belki kendinde kemalata medar olacak bir vicdan bulunmaz, tefessüh eder. Onun için, İslamiyet nazarında harbi kafirin hakk-ı hayatı var. Hariçte olsa, musalaha etse; dahilde olsa, cizye verse İslamiyetçe hayatı mahfuzdur. Fakat mürtedin hakk-ı hayatı yoktur. Çünkü vicdanı tefessüh eder, hayat-ı içtimaiyeye bir zehir hükmüne geçer.” (Nursi, 1998: 499).

Metinden de anlaşıldığı üzere, Saîd Nursî de mürtedin öldürülme gerekçesini, vicdanının bozulmasıyla birlikte toplumsal hayata zararlı olmasına, kendi tabiriyle bir zehir hükmüne geçmesine bağlar. Çağdaş müelliflerden “İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler” kitabının yazarı Servet Armağan’ın değerlendirmesi, şu şekildedir:

“Ridde ismi verilen dinden çıkma suçu, laik ceza hukukunda suç kabul edilmemiştir. İslam Dininden çıkan kimsenin, çevresine ve topluma devamlı zarar vereceği kabul edildiği için böyle bir hareket cezalandırılmıştır.” (Armağan, 1996: 138-139).

Görüldüğü gibi, mürtedin öldürülmesinin illeti olarak ileri sürülenler, “mürted dinden döndüğü için öldürülür” tarzındaki bir gerekçeden ziyade, İslam devletiyle savaşıması, toplumsal hayatı bozması, ifsad etmesi, istikrarsızlığa sebep olması gibi unsurlarda yoğunlaşmaktadır. Öyleyse; mürtedin yalnızca dinden döndü diye öldürülmeyeceği konusunda güçlü bir fikir bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu husus “dinde zorlama yoktur...” (Bakara, 2/256) ilkesinin temel esprisini açısından önem arz etmektedir. (Bk., Şahinalp, 2013, IV: 121-122).

4. Kur’an ve Sünnet Açısından İrtidat

Kur’an bağlamında meseleye baktığımızda; dinden dönenin, dünya ve ahirette amellerinin batıl olup boşa gideceği ve ahirette çetin bir azaba çarptırılacağı dışında, açık bir müeyyideye rastlanmamaktadır. İrtidattan söz eden ayetlerden biri şu şekildedir: “... Sizden kim dininden döner ve kafir olarak ölürse, artık onların bütün yaptıkları dünyada da, ahirette de boşa çıkmıştır ve onlar ateşin halkıdır, onda süresiz kalacaklardır.” (Bakara, 2/217). Ayetteki “kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse” açıklaması, mürtedin her hâlükârda öldürülmeyip, kâfir olarak ölmesine fırsat ve imkân tanınabileceği anlamını da içermektedir. Şu ayet-i kerime de bu anlamı desteklemektedir: “Kitap Ehlinde bir bölümü dedi ki; iman edenlere indirilen mesaja, gündüzün başlangıcında inanın,

bitiminde ise inkâr edin. Belki onlar da dönerler.” (Al-i İmran, 3/72). Kitap ehlinde bir kısmının gündüzün başlangıcında inanıp, bitiminde ise inkâr etmesi bir irtidat olayıdır. Ancak, Kur'an-ı Kerim, onların müslümanları dinlerinden dönmeye sevk etmek amacıyla yaptıkları bu davranışlarını, fiili isyan içermediği için had ile veya herhangi bir somut hukuki yaptırımla cezalandırmaktan bahsetmemektedir.

Hz. Peygamber de mürted hakkında şöyle buyurmuştur: “Dinini değiştireni öldürün.” (Buhârî, Cihad, 149; İ'tisam, 28; Bu hadisteki ifadenin mutlak olduğu ön kabulünden hareketle, her halükârda İslam inancını terk eden kişinin (mürtedin) cezasının ölüm olduğu ileri sürülmektedir.) Bir başka hadis şu şekildedir: “Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın Resulü olduğuma şahitlik yapan hiçbir müslümanın kanı helal değildir. Ancak şu üç kişi müstesnadır. Zina eden evli, bir başkasını kasden öldüren kişi, dinini terk edip cemaatten ayrılan şahıs.” (Buhârî, Diyat,66; Müslim, Kasame, 25-26) Ebû Dâvûd ve Nesâî'de geçen şu hadis de dikkat çekicidir. “Müslüman'ı öldürmek, şu üç sebep hariç helal değildir. Zina eden evli recmedilir. Müslüman'ı kasden öldüren, öldürülür. İslam'dan çıkarak Allah ve Resulü ile harbe tutuşan kişi ya öldürülür, ya asılır, ya da sürgün edilir.” (Ebû Dâvûd, Hudûd, 1; Nesâî, Kasame, 14).

Yukarıda verdiğimiz ilk iki hadis İmam Buhârî'nin “*Sahih*”inde yer almaktadır. Buhârî'den naklettığımız ikinci hadis, birinci hadisin tefsiri hükmündedir. Yine ikinci hadisteki “*cemaatten ayrılan*” ifadesi, “dinini terk eden” ifadesinin sıfat-ı müekkidesi olup, hariciler gibi İslam cemaatinden her ne maksatla olursa olsun ayrılan tüm grupların, silahlı saldırıda bulunup fesat çıkardıkları takdirde öldürülebileceklerini düşündürmektedir. Ebû Dâvûd ve Nesâî'de geçen üçüncü hadiste, öldürülme dışında asılma veya sürgün edilme cezalarının da verilebileceğinin ifade edilmesi dikkat çekicidir. Zira her ne kadar “asılma”, “öldürülme” ile aynı neticeyi verse de “sürgün edilme”, hayatın devam edebileceği anlamını taşıması yönüyle, mürtedin sadece dinden döndü diye öldürülmeyeceğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Mürtedle ilgili olarak naklettığımız bu rivayetlerden, İslam'dan çıkıp müslüman toplulardan ayrılarak Allah ve Resulü ile yani İslam'ın yasal ve meşru düzeniyle harbeden mürtedin “öldürülmesinin” uygulanabilecek cezalardan biri olduğu, öldürmenin alternatifsiz yegâne ceza olmadığı anlaşılmaktadır. Yine rivayetlerden öldürme cezasının, kişinin irtidatından ziyade, müslümanlara karşı harp halinde oluşundan dolayı verildiği de anlaşılmaktadır.

Hz. Ebu Bekir'in hilafeti sırasında, mali görev olan zekâtı vermeyenlerle savaşılmamasının sebebi; muhaliflerin zekâtı vermemekte direnmeleri ve Hz. Ebu Bekir'in de almak için ısrarlı tavrıdır. Yoksa savaş, bir grubun zekâtın farz olduğunu inkâr etmeleri karşısında, bunun farz olduğuna inandırmak için yapılmamıştır. Kişiler zekâtı ödemekten kaçınırlarsa, farz olduğunu kabul etseler bile, zekâtı verinceye kadar kendileri ile savaşırlar. “Bu olay, meşru yönetime haksız bir isyan ve bunun bastırılması şeklindedir.” Günümüzde de, güçlü devletler vergisini vermeyenden zorla alır, bu durum inanç hürriyetine baskı anlamına gelmez. (Naklî delillerin değerlendirmesi için bk., Şahinalp, 2013, IV: 110-118).

Görünen o ki, irtidatla ölüm cezasının özdeşleştirilmiş olmasında, tarihte irtidat edenlerin büyük çoğunluğunun fiilî isyanlarda bulunması etkili olmuştur. Nitekim Hz. Ebubekir döneminde bu durumu net bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Hatta öyle bir derecede varmış ki, “irtidat eden isyan eder” anlayışı, bir kaide gibi zihinlerde yer

etmiştir. Nitekim daha önce de ifade ettiğimiz gibi, büyük çoğunlukla “mürtedin dinden döndüğü için değil de, İslam toplumunu ifsad edip, çevresine ve topluma sürekli zarar vereceği kabul edildiği için” öldürülmesi gerektiği ifade edilmişti. (“İrtidat tabii olarak, siyasi bir hıyanet kabul edilir ve bu ağır suç beraberinde bir takım müeyyideleri getirir. Fakat tarihte görülmüştür ki, bunlar kullanım alanı bulamamışlardır...” Hamidullah, 1998: 222). Ancak tarihte böyle olmuş olması, tüm zamanlarda istisnasız bütün mürtedlerin de böyle olacağını gerektirmez. Silahlı ayaklanma ile İslam toplumuna zarar vermeye kalkışmadıkça, mürtedin ölümle cezalandırılmaması, hem deliller bağlamında, hem din tercihindeki özgürlüğün zarar görmemesi anlamında, hem de böyle bir cezanın kayıtsız-şartsız uygulanması durumunda yol açabileceği psiko-sosyal problemler nedeniyle zamanın şartları açısından da isabetlidir. (Örneğin; zina, kazif ve hırsızlık gibi en açık ve kesin hadler hakkında Mevdudi şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Yüce Allah, zina ve kazif suçlarını işleyen bir insan için böylesine kesin iki cezayı, kadınların süslenip açılarak sokaklara çıkmadıkları, müstehcen ve açık-seçik resimlerin bulunmadığı, aşk ve seks romanlarının yayınlanmadığı, şehvi hisleri tahrik edici sahne ve oyunların olmadığı, insanların kolayca evlenebildikleri ve fesih, tefrik, talak ve hulu’ gibi İslami hükümlerin tam tamına uygulandığı bir cemiyet için koymuştur... Zina ve kazif cezaları için söylediklerimiz, hırsızlık cezası için de geçerlidir. Hırsızlık cezası, faizin serbest olduğu, zekâtın verilmediği, adaletin bir ticaret metaı gibi alınıp satılarak el değiştirdiği, ağır ve haksız vergiler sebebiyle temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının anormal bir şekilde yükseldiği ve alınan vergilerin tümünün ancak lükse, israfa ve mutlu azınlığın refahına harcandığı bir cemiyet için konmamıştır.” Mevdudi, 1993: 274-276. Mevdudi’nin bu açık ve kesin hadler karşısında gösterdiği esnekliğin, irtidat gibi kapalı ve pek kullanım alanı bulamayan bir hususta gösterilmesi elbette daha uygundur). Mürtedin silahlı olarak ayaklanması safhasına kadar, müslümanların müteyakkız olmaları ve irtidat durumundaki kişileri irşad ve ıslah etmeye çalışmaları gerekir. Sözün özü; insanlar zorla iman ettirilemez ve zorla iman içinde tutulamaz. (Ayrıntılı bilgi için bk., Karaman, 1996: 72-74). Bu tarz bir zorlamaya başvurulduğu takdirde ise çok ciddi ve görmezlikten gelinmesi imkânsız olan birtakım psiko-sosyal hastalıklar karşımıza çıkacaktır ki önemli olmaları bakımından biz burada iki tanesini ele alacağız.

a- Takiyye

Etimolojik olarak takiyye kelimesi, Arapça’daki “v,k,y” kökünden gelmekte ve kendini saklama ya da koruma anlamını taşımaktadır (İnayet, 1998: 316). Sözlük anlamı ihtiyat, korku veya gizlenmek manasında olan “takiyye” kavramı, kendisine zor kullanılan kimsenin canını, malını ve koruması gerekli varlığını mutlak bir tehlikeden kurtarmak için gerçekte benimsediği görüş ve kanaatin aksini izhar etmesi, karşı tarafla aynı fikirdeymiş gibi görünmesidir (Bk., Karaman, 2006: 630).

Mezhepler tarihi kavramı olarak da takiyye, yine açık ve muhtemel tehlikelerden korunmak amacıyla insanın saklanması ve gizlenmesi manasıdır. Bütün mezhepler, ciddi bir can korkusu ile karşılaşıldığında, inancın gizlenebileceği kanaatine varmışlardır. Çoğu kaynakta, Ammar b. Yasir’in müşriklerin eza ve cefasına karşı hayatını kurtarmak için takiyye yaptığı ve bu olayı Resulullah’a arz ettiğinde Hz. Peygamberin de bunu tasvip ettiği geçmektedir. Ancak hayatî tehlike arz etmeyen, sadece maddî menfaatinden dolayı İslami hakikatlerin gizlenmesi caiz değildir. Fakat Şii fırkalarda takiyye ifrat derecesinde tatbik edildiğinden, vacip olarak kabul

edilmiştir. Şîh düşüncesine göre, imanı tehlikeden korumak için değişik kanaat izhar edilebilir. Böylece takiyye, zorunlu ve geçerli bir sebep olmaksızın, nassların ve dini metinlerin tevili için de bir vesile yapılmıştır (Bk., Karaman, 2006: 630).

Düşünce ve eylem özgürlüğünün olmadığı, zulüm ve baskı sebebiyle insanların inandıklarını yaşayamadığı, bunun da ötesinde işkencelere maruz bırakıldığı ortamlarda takiyye, başvuru kurtuluş yollarından biri olarak algılanmıştır. İnsanlar, birtakım eziyet ve işkencelere maruz kaldıkları zaman, kalben ve vicdanen istemedikleri halde, gerçek inançlarını zaman zaman gizlemeyi kurtuluş yolu olarak düşünürler. Ancak böyle bir yola başvurdukları için de, büyük bir rahatsızlık hisseder, derin bir strese ve buhrana girerler. Çünkü insan fıtratı; esas itibarıyla izzet, haysiyet, onur ve şerefle yoğrulmuştur. O halde, mükerrem olarak yaratılan insanı, kimi bahanelere veya ihtimallere dayanmak suretiyle böyle bir azap ve strese sürüklemeye kimsenin hakkı olmasa gerektir. Böyle bir hakkı Allah, hiç kimseye vermemiştir. Bu tarz bir buhran ve strese sürüklenen kimselerin, bir zaman sonra toplum içinde kendilerine kurtuluş yolu olarak algıladıkları kimi illegal oluşumlara prim verebilecekleri, onlarla hareket edebilecekleri unutulmamalıdır.

b- Nifak

Arapça "n,f,k" kökünden türeyen bu kelime, etimolojik olarak yer altında bulunan ve bir ucundan diğer ucuna gizlice gidilebilen işlek yol demektir. Yanısıra kaybolmak, eksilmek, geçmek ve tükenmek anlamlarına da gelir (Bk., Karaman, 2006: 495). İslamî terminolojide ise, kısaca içi dışı bir olmayan iki yüzlü kimselerin, müslüman toplum içinde, müslüman gibi görünerek gerçekte içlerinde küfür veya şirk inancını taşımalarına denir. Başka bir ifadeyle, kalbi ile inanmadığı halde inkarını saklayıp, dili ile inandığını söyleyerek mü'min görünmektir (Bk., Karaman, 2006: 495-496).

Kuşkusuz her sosyal ve politik sistemde, o sistemin üzerinde yükseldiği felsefi ve ideolojik görüşü paylaşmayan, fakat yine de ses çıkaramayacak durumda olan insanlar bulunabilir. Münafıklar da, farklı bir sosyal kategori olarak İslam toplumunun iç muhalifleri şeklinde görülebilirler.

Eğer bir toplumda, insan gruplarının temel hak ve özgürlükleri teminat altındaysa, ibadet ve düşünce farklılığı olanların bu farklı konumları tabii karşılanıyorsa, muhalif çevrelerin varlığından rahatsız olunmuyorsa ve bu muhaliflerin inanç ve düşünceleri baskı kullanılarak değiştirilmiyor ya da ibadet ve ayinlere engel olunmuyorsa; böyle bir ortamdaki nifak ve takiyye tamamen çıkar amaçlıdır, tam anlamıyla bir kişilik bozukluğudur. Asr-ı saadetteki nifak böyle bir tezahürdür.

Ancak bir toplumda; hangi inanç, din ve görüşte olursa olsun, hiçbir sosyal gruba yaşama imkanı tanınmazsa, onlar için özel hukuki statüler tayin edilmezse, kişi ve gruplar bir takım özel durumları dolayısıyla farklı konumda ele alınsalar bile yine de onların can, mal, namus, din ve görüşlerini güvence altına alan hukukun üstünlüğü ilkesi yoksa, o zaman nifakın doğup beslenmesine veya toplumda var olan nifakın anormal bir şekilde yayılmasına zemin hazırlanmış demektir. Çünkü, herkes tavır koyabilme gücünü gösteremez. O halde, insanları, böylesi marazî bir yola başvurmaya mecbur etmemek lazımdır (Bk., Şahinalp, 2013, IV: 118-121).

Toplumsal bir vakia olarak tecrübe edilmiştir ki; tek tip insan yetiştirme dayatması, insanları takiyye-nifak ikilemine iten, kafa sayısınca görüş, yürek sayısınca

sevgi, realitesini inkar eden bir özellik sergiler. Halbuki, toplum ideologların, yöneticilerin hamur gibi yoğurup tek bir biçim verebilecekleri bir varlık değildir. Bu amaçla yapılan devrimler, omuzdaki yükü değiştirmemiş, yalnızca omuz değiştirmiştir. ("Hiçbir kültür çizmeyle yok edilememiştir. Tek biçimli insan yetiştirme dayatması (integrisme), tehlikeli bir arındırma girişimi olarak ilkin girişimin sahiplerini yok etmiştir. Kurgusal bir akılla toplum mühendisliğine özenen Jakobenler, Robespierre, Billaud-Varennes, Saint-Just, Le Pelletier insanı terörle yeniden üretmeye yeltendiler. Napoleon bütün Avrupa'yı, bir kimyager gibi kendi deneyi için kullanacağı bir hammadde olarak gördü. Mussolini, Hitler, Stalin, Franco yalnız milyonlarca cana değil, aynı zamanda insanlığa va onun onuruna da kıydılar. Hepsisi de tek biçimli insan yaratma isteşiyle hareket ettiler. Kendi akıllarının ürettiği tek gerçeği topluma dayatarak, kendilerinden menkul yol göstericiliği benimseyerek, toplumsal olayların/olguların sadece kişilere, aktörlere teslim olmayacak kadar karmaşık olduğunu düşünmediler. Yarattıkları ideolojik/yanlı Procrustes devlet sayesinde insanların yataklarına uzun gelirse, ayaklarını kestiler, kısa gelirse ayaklarını uzatmaya yeltendiler. Kimileyin de insanları önce parçalara ayırdılar, sonra bu parçaları yeni biçimler altında birleştirip kendi insanlarını yaratmak istediler. Her totaliter rejim gibi, 'bir meyve koparmak için ağacı devirdiler' (Montesquieu). Özgür birey yok oldu. Ortada yalnızca tek bir efendi kaldı. Bu devletti. Geriye ise her efendinin gerek duyduğu köleler. Bireysiz devlet 'çaldığı dişlerle ısırın hain bir yaratık' (Nietzsche) olup çıktı." Bk., Selçuk, 1999-2000, Ankara Barosu Dergisi, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/1999-2/2.pdf>, 26). Toplumları dönüştürmede en yetkin insanlar olarak kabul ettiğimiz Peygamberler bile sevdiklerine hidayet verebilecek bir güce sahip değildiler. Onlara düşen açık bir şekilde gerçekleri anlatmaktır, bunu kabul etmek veya reddetmek insanların iradelerine bırakılmış bir husustur. "Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola erdirtir. O, doğru yola gelecekleri en iyi bilendir." (Kasas, 28/56); "Peygambere düşen ancak apaçık bir tebliğdir." (Nur, 24/54; Ankebut, 29/18).

Bu gerçeğin gözardı edilip topluma deli gömleğinin giydirilmeye çalışıldığı vasatlarda insanlar, maske takıp sahte kimlik kartlarıyla dolaşmak zorunda bırakıldılar. Bireyler için tek kurtuluş yolu ikiyüzlülük oldu. Halbuki böyle bir ortamda pek çok kimse artık kendisi değildir. Ortalıkta duyulan sesler slogan, yinelenen törenler kısır ritüellerdir. Pastörize insanlardan oluşan bir toplumda fotokopilerle yığınlaşma başlar. Farklılık yok olur (Bunun adı da kültürel soykırımdır (genocide culturelle). Bk., Sami Selçuk, Ankara Barosu Dergisi, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/1999-2/2.pdf>, 26). Artık insanlar tek şey bilir, tek şey düşünürler. Bu da resmi ideolojilerin dayattığı gerçektir! Herkesin aynı şeyi düşündüğü bir yerde, aslında kimse düşünmüyor demektir. İnsanın yerine, kişisiz yaratıklar, "hiç kimse"ler geçmiştir. (Bk., Selçuk, 1999-2000: 26-27)

İnsan yanakları kızaran bir varlıktır, onurludur. Devlet ve herkes insana, insanın kendisine, insan kümelerine ve ölüm pahasına değer verdiği şeylere, kültüre, dile, kimliğe saygılı olmalıdır. Kısacası, *insanlık, bir ağaç gibi tek ve hür, bir orman gibi kardeşesine yaşamayı sağlamak için, barışa ve selamete ulaştıracak olan başka başka kültürlerin, kimliklerin, zenginlik olarak görülmesi gereken farklılıkların bir aradalığını hazmedebilmek durumundadır.* (Bk., Selçuk, 1999-2000: 27).

SONUÇ

İslâm fıkhında, toplumun dinî inançlarına karşı saldırganlığı önleme maksadıyla, irtidat eden kimselerin tövbe edip geri dönmedikleri takdirde öldürülecekleri fetvası varolagelmıştır.

Hanefilere göre mürted erkeğin aksine, irtidat eden kadının öldürülmeyip hapsedilmesi; öldürülmenin küfür sebebiyle değil, savaşın şerrini önlemek maksadıyla caiz kılındığını gösterir, yanısıra kadının sadece niyeti sebebiyle savaşçı kabul edilmesinin mümkün olmadığını ifade eder. Bu durum ise fıkhıta da tekdüzeliğin olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca eskiden beri, irtidat konusunda farklı alternatiflerin gündeme getirilmiş olduğunu göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

Bütüncül bir okumayla meseleye bakıldığında, mürtedin öldürülme gerekçesi olarak, genelde toplumu ifsad etmesi, parçalaması ve maddi-manevi istikrarsızlığa sebep olması gösterilmektedir. Öyle görünüyor ki, mürtedin öldürülmesinin sebebi olarak ileri sürülen gerekçeler, “mürted dinden döndüğü için öldürülür” tarzındaki bir sebepten ziyade, toplumsal hayatı bozması, ifsad etmesi ve İslam Devletiyle savaşması gibi birtakım nedenlere dayanmaktadır. Dolayısıyla mürtedin sadece dinden döndü diye öldürülmeyeceği konusunda bir fikir birliğinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu husus, “Dinde zorlama yoktur ...” (Bakara 2/56 ilkesinin temel esprisi açısından önem arz etmektedir.

Kur'an'da; mürtedin, dünya ve ahirette amellerinin batıl olup boşa gideceği ve ahirette çetin bir azaba çarptırılacağı dışında, açık bir müeyyidenin bulunmaması da son derece önemlidir. Zira fiili isyan içermeyen hususların had ile cezalandırılmaması, Kur'an'ın cezalandırma anlayışında önemli bir ilkedir.

Hz. Peygamberin de mürted hakkındaki hadisleri, bütüncül bir okumaya tabi tutulduğunda, Hariciler gibi İslam cemaatinden ayrılıp, silahlı saldırıda bulunan kimselerin öldürülebileceklerini düşündürmektedir. Yanısıra hadislerde öldürülme dışında sürgün edilme cezasının da verilebileceğinin ifade edilmesi dikkat çekicidir. Çünkü sürgün edilme, hayatın devam edeceği anlamını taşımaktadır. Ayrıca, Müslüman toplumdaki ayrılarak İslam'ın yasal ve meşru düzeniyle harbeden mürtedin öldürülmesinin, uygulanabilecek cezalardan biri olduğunu, öldürmenin alternatifsiz yegâne ceza olmadığını göstermesi bakımından da önemlidir.

İlerleyen zamanlarda irtidatla ölüm cezasının özdeşleştirilmesinde, tarihte irtidat edenlerin büyük çoğunluğunun fiilî isyanlarda bulunmuş olmalarının etkisi büyüktür. Ancak tarihte çoğunlukla böyle olmuş olması, tüm zamanlarda istisnasız bütün mürtedlerin de böyle olacağı, bu şekilde davranacağı önermesini doğru ve tartışmasız kılmaya yeterli değildir.

Müslümanların silahlı ayaklanma hariç, irtidat eden kişileri güzellikle irşad ve ıslah etmeye çalışmaları ise insanî bir durumdur. Aksi takdirde insanları, zorla iman etmeye sevk etmek ve icbârla iman dairesinde tutmaya çalışmak, onları çok ciddi iki psiko-sosyal hastalık olan takiyye-nifak ikilemine sürüklemektir. Bu durum ise ikiyüzlü, çift kişilikli, olduğu gibi görünmeyen, görüldüğü gibi olmayan fertlerin toplumda çoğalmasına zemin hazırlamaktır. Zira insanlar, bir takım eziyet ve işkencelere maruz kaldıkları zaman, kalben ve vicdanen istemedikleri halde, gerçek inançlarını zaman zaman gizlemeyi kurtuluş yolu olarak düşünürler. Ancak böyle bir yola başvurdukları için de, büyük bir rahatsızlık hisseder, derin bir strese ve bunalıma

girerler. Çünkü insan fıtratı; esas itibarıyla izzet, haysiyet, onur ve şerefle yoğrulmuştur. O halde, mükerrem olarak yaratılan insanı, kimi bahanelere veya ihtimallere başvurmak suretiyle böyle bir azap ve strese sürüklemeye kimsenin hakkı olmasa gerektir. Böyle bir hakkı Allah, hiç kimseye vermemiştir. Bu tarz bir buhran ve strese sürüklenen kimselerin, bir zaman sonra toplum içinde kendilerine kurtuluş yolu olarak algıladıkları kimi illegal oluşumlara prim verebilecekleri, onlarla hareket edebilecekleri de unutulmamalıdır.

Böyle bir patoloji ise hem toplumun sağlığı açısından normal karşılanabilecek bir durum değildir; hem de bu tür zorlamalarla yapılan amellerin -velev ki salih olsun- Allah katında bir değerinin olmayacağı da hatırdan çıkarılmamalıdır. Zira amelin ruhu ihlastır, ihlas ise yapılan amelin sırf Allah'ın emretmesi dolayısıyla yapılması ve sadece O'nun rızasının gözetilerek eda edilmesiyle gerçekleşebilecek bir durumdur.

Her şeye rağmen "hür irade" ve "özgürce seçim" gerçeğinin gözardı edilip topluma ve toplumu oluşturan bireylere zorbalıkla deli gömleğinin giydirilmeye çalışıldığı vasatlarda insanlar, adeta maske takıp sahte kimlik kartlarıyla dolaşmak zorunda bırakılmış olurlar. Bu noktadan sonra pek çok kimse artık kendisi değildir. Ortalıkta duyulan sesler slogan, yinelenen törenler kısır ritüellerdir. Bu ise insanlık onurunu zedeleyici bir durumdur. Olması gereken ise ne dindarın inandığı değerleri saklamaya çalışacağı bir ortama, ne de dinden uzak yaşayanların hayat görüşlerini gizlemeye çaba sarfedecekleri baskıcı bir atmosfere meydan vermemektir.

KAYNAKÇA

Ebu Yusuf, Yakup b. İbrahim, *Kitabu'l-Haraç*, Selefiyye Matbaası, III. Baskı, Kahire 1382.

Fikret Karaman ve diğerleri, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2006.

Hacer Şahinalp, "Din Hürriyeti Bağlamında Din Değiştirme Hürriyeti: İrtidat," *İnönü Üniversitesi İFD*, 2013, cilt: IV, sayı: 2, s. 101-125.

Hamid İneyet, *Çağdaş İslami Siyasi Düşünce*, Yöneliş Yayınları, Çev. Yusuf Ziya, İstanbul 1998.

Hayreddin Karaman, *İslam'da İnsan Hakları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1996.

Kaşif Hamdi Okur, *İslam Hukukunda İrtidat Fiili İçin Öngörülen Asli Yaptırım Üzerine Bazı Düşünceler*, Gazi Üniversitesi Çorum İFD, 2002/1, cilt: I, sayı: 1, s. 344-364.

Mevdudi Ebu'l-Ala, *Modern Çağda İslami Meseleler*, Terceme: Yusuf Işıcık, Tekin Kitabevi, Konya 1993.

Muhammed Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, Editör: Vecdi Akyüz, Beyan Yayınları, İstanbul 1998.

Muhammed İzzet Derveze, *Ed-Düsturu'l-Kur'ani ve's-Sünnetu'n-Nebeviyye Fi Şuuni'l-Hayat*, İsa Babi Halebi Matbaası, 1966, I-II C.

Nihat Dalgın, "Temel Kaynaklar Çerçevesinde Dinden Dönme (İrtidat)," *Din ve Hayat*, 2014, sayı: 21, s. 102-106

Recep Erdoğan, “İslam Açısından Dindarlığın Değeri ve İrtidatın Cezalandırılması,” *Eski Yeni*, 2007, sayı: 4, s. 98-104.

Said Nursi, *Mektubat*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 1998.

Sami Selçuk, *Adli Yıl Açış Konuşması (1999-2000)*, Ankara Barosu Dergisi, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/1999-2/2.pdf>.

Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Şafii, Muhammed b. İdris (150-204 H.), *Er-Risale*, Tahkik ve Şerh: Ahmed Muhammed Şakir, El-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut tsz..

Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Risale Basın-Yayın Ltd., Saraç Mehmet Ali Yekta (Genel Yayın Yönetmeni), İstanbul 1991-1992, I-X C.

Yusuf Karadavi, *İrtidat Sorunu: Yaşanan Sosyal Değişimler ve Tehdit Boyutu*, Çev. Osman Güner, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2005, cilt: V, sayı: 2, s. 259-273.

Zemahşeri, Carullah Ebul Kasım Mahmud b. Ömer, *Tefsiru'l-Keşşaf*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 1995 (1415), I-IV C.

